

วรรณคดีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การรับรูบทบาทการ เป็นมารดาของหญิงมีครรภ์ นี้ ผู้วิจัยได้พยายามศึกษา ค้นคว้า จากหนังสือ วารสาร บทความ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำมารวบรวม สรุป และ นำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้คือ เรื่องเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ และการเปลี่ยนแปลงทาง คานร่างกาย จิตใจ ในระหว่างตั้งครรภ์ แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องบทบาท บทบาทการ เป็นมารดา และท้ายที่สุดคือเรื่องอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อการ รับรูบทบาทการ เป็นมารดา

การตั้งครรภ์และการเปลี่ยนแปลงทางคานร่างกายจิตใจในระหว่างตั้งครรภ์

แต่เดิมการดูแลหญิงมีครรภ์ทางการแพทย์จะเน้นความสำคัญเฉพาะการ ป้องกันภาวะแทรกซ้อนทางคานร่างกายเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนักวิชาการได้ให้ ความสนใจการเปลี่ยนแปลงทั้งทางคานร่างกายและจิตใจของหญิงมีครรภ์ ทั้งนี้ เพราะในระยะตั้งครรภ์มีเพียงแต่จะมีความสำคัญต่อหญิงมีครรภ์เท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญต่อทุกคนในครอบครัวอีกด้วย การตั้งครรภ์ของหญิงถือว่าเป็นการ เปลี่ยนแปลงที่สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวต่างก็ได้รับการคาดหวังในการทำหน้าที่ ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมตัวบุคคลให้ยอมรับสมาชิกใหม่ สำหรับตัวหญิงมีครรภ์ นั้น ริชาดสัน (Richardson 1981: 159-160) กล่าวว่า การตั้งครรภ์ ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่ เป็นไปตามธรรมชาติของหญิง แต่ก็จัดได้ว่าเป็นระยะที่มีความ สำคัญและเสี่ยงต่อภาวะวิกฤติ ทั้งนี้เพราะการตั้งครรภ์ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง ทั้งทางคานร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมของหญิงทุกคน นั่นคือ การตั้งครรภ์ จะทำให้หญิงต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมที่จะไปสู่มบทบาทการ เป็นมารดาในระยะ หลังคลอด หญิงจะต้องเตรียมตัวเองเพื่อความรับผิดชอบในเรื่องใหม่ มีการ เรียนรู้ประสบการณ์ที่ตนเองไม่เคยพบ เรียนรู้การสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้สามารถสนองตอบตามความต้องการ ของทารกที่เกิดมาได้

ส่วนทางด้านทารกนั้น การตั้งครรภ์นับได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อเด็กเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเด็กจะเจริญขึ้นภายในมดลูก สภาพภายในมดลูกจึงถือว่าเป็นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมก่อนเกิดที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก โดยปกติชีวิตจะเริ่มก็เมื่อไข่ (ovum) กับเชื้ออสุจิ (sperm) ผสมกันและเจริญเติบโตกลายเป็นตัวอ่อน (Zygote) สิ่งแวดล้อมอันแรกของชีวิตก็คือมดลูก ภายในมดลูกจะมีลักษณะเป็นโพรงกว้าง ประกอบไปด้วยน้ำหล่อเลี้ยงจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ไข่เจริญได้เร็วมาก เด็กจะเจริญเติบโตโดยอาศัยอาหารจากมารดาที่ถ่ายทอดไปยังเด็กโดยทางสายสะดือ ถ้ามารดารับประทานอาหารไม่ถูกส่วน ขาดธาตุอาหารที่สำคัญ หรือรับประทานสารพิษเพียงเล็กน้อย ก็จะมีผลทำให้เด็กขาดธาตุอาหาร และสารพิษนั้นจะสามารถถ่ายทอดไปยังเด็ก ทำให้เด็กไม่เจริญเติบโต ปัญญาอ่อนและพิการได้ (เช่น แสงสีแกมมา 2521 : 18-20) ส่วนทางด้านอารมณ์นั้นพบว่ามารดาและเด็กจะมีความสัมพันธ์ทางด้านอารมณ์ใกล้เคียงกันมาก หญิงมีครรภ์ที่มีสภาวะไม่ปกติทางจิตใจ เวียนศีรษะมากในระยะตั้งครรภ์จะมีผลทำให้มดลูกหดตัว เด็กในครรภ์เคลื่อนไหวมากผิดปกติ หัวใจเด็กเต้นเร็วไม่สม่ำเสมอ และระบบขับถ่ายยังผิดปกติอีกด้วย ฉะนั้นพัฒนาการของเด็กในระยะนี้จึงขึ้นอยู่กับสภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของหญิงมีครรภ์

เมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะแรกของการตั้งครรภ์คือการขาดประจำเดือน ในช่วงระยะแรกนี้ผู้หญิงบางคนยังไม่มั่นใจนักว่าเธอตั้งครรภ์ และเธอจะรู้สึกสับสนว่าเธอต้องการการตั้งครรภ์จริงหรือไม่ ทั้งนี้เพราะการตั้งครรภ์ทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกว่าตนได้รับความพึงพอใจ และมีการสูญเสียในเวลาเดียวกัน มอร์ และ โอรา (Moore and Ora 1978: 198) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ในทันทีที่ผู้หญิงทราบว่าเธอตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์แทบทุกคนจะรู้สึกเศร้า ซึ่งความรู้สึกเศร้าที่เกิดขึ้นนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในหญิงครรภ์แรกหรือในหญิงที่ไม่ได้วางแผนการตั้งครรภ์เท่านั้น แต่จะเกิดขึ้นเนื่องจากว่าผู้หญิงเกิดความรู้สึกว่า การตั้งครรภ์ทำให้ตนเองสูญเสียอิสระความสบายที่เคยมีอยู่ สูญเสียความสัมพันธ์อย่างอิสระกับบุคคลรอบตัว เกิดการกระทบกระเทือนต่อฐานะทางการเงิน จะมีผลทำให้เกิดการระแวงมากขึ้นตามมาได้

เมื่อการตั้งครรภ์ดำเนินต่อไปได้ 2-3 เดือน หญิงมีครรภ์บางคนเริ่มยอมรับความจริงว่าตั้งครรภ์ แต่บางคนจะเกิดความรู้สึกต่อต้านภาพพจน์ที่เกิดขึ้น โดยที่ตัวหญิงนั้นไม่รู้สึกรู้ว่า ความรู้สึกต่อต้านจะออกมาในรูปของการไม่รู้ว่าตัวเองคือใคร หญิงมีครรภ์จะรู้สึกกับของใจ ซัดแย้งและละอายน ซึ่งเป็นความรู้สึกต่อต้านที่ปฏิเสธฐานะที่เป็นอยู่ ลิทเทิลฟิลด์ (Littlefield 1973: 395-396) กล่าวว่า การตอบสนองของหญิงต่อการตั้งครรภ์ของแต่ละคนนั้นจะผิดแผกแตกต่างกันไป โดยอ้างถึงการศึกษาของ คาเพลน (Caplan) และ ดันบาร์ (Dunbar) ผู้ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ของหญิงมีครรภ์ โดยพบว่าหญิงมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ เมื่อตั้งครรภ์ในระยะแรกนั้นหญิงมีครรภ์จะเกิดความรู้สึกสองฝักสองฝ่าย คือ ตีใจและเสียใจในเวลาเดียวกันในทันทีที่ทราบว่าตั้งครรภ์ ความรู้สึกตีใจและเสียใจที่เกิดขึ้นนี้จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่ซับซ้อนมากมาย และทำให้หญิงมีอาการแสดงออกทางกายภาพ เช่น มีอารมณ์เปลี่ยนแปลง คลื่นไส้ อาเจียน มีอาการตื่นเต้นมาก นอนไม่หลับ โดยปกติแล้วอาการคลื่นไส้ อาเจียน (morning sickness) มักจะพบในช่วงเช้า และมีเพียงเล็กน้อยในระยะแรก ๆ ของการตั้งครรภ์เท่านั้น แต่ในหญิงบางคนพบว่ามีอาการคลื่นไส้ อาเจียนมากผิดปกติจนถือว่าเป็นอาการแพทองอย่างรุนแรง (Hyperemesis gravidarum) มีผลทำให้หญิงมีครรภ์เห็นกลิ่นอาหาร เบื่ออาหาร รับประทานอาหารไม่ได้ เกิดอาการขาดน้ำ (dehydration) เกิดภาวะที่มี ketone body สูงในกระแสโลหิต (ketosis) ซึ่งถือว่าเป็นภาวะแทรกซ้อนที่ร้ายแรงของการตั้งครรภ์

จากการศึกษาของบิกซ์ (Biggs 1976: 19-21) พบว่า อาการคลื่นไส้ อาเจียนนั้นพบได้เสมอในระยะต้น ๆ ของการตั้งครรภ์ ส่วนโอกาสที่จะคลื่นไส้ อาเจียนมากผิดปกตินั้นจะมีเพียงเล็กน้อย คือมีประมาณ 1-5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น จากรายงานของหญิงที่มาฝากครรภ์ที่ Royal Women's Hospital เมือง Brisbane จำนวน 116 คน มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ส่วนสาเหตุของการคลื่นไส้ อาเจียน บิกซ์ (Biggs) กล่าวว่า อาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุ 3 ประการ คือ

1. มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่ศูนย์อาเจียนที่สมอง การเปลี่ยนแปลงนี้จะมีผลทำให้กล้ามเนื้อเรียบในระบบทางเดินอาหารทำงานช้าลง กระเพาะ

อาหารจะย่อยอาหารช้า เมื่อกลืนเนื้อในของท้องยึดตัวอย่างรวดเร็วจะทำให้เกิดอาการคลื่นไส้ได้ในระยะต้นของการตั้งครรภ์

2. เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในระยะหว่าง ตั้งครรภ์ กล่าวคือ ผู้ที่มีอาการคลื่นไส้ อาเจียนมากนั้น จะพบว่ามีฮอร์โมน HCG (Human Gonadotrophin) สูง และนอกจากนี้ยังพบว่าอาจจะมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมน แอสโตรเจน (Oestrogen hormone) ที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะต้นของการตั้งครรภ์

3. พบว่าหญิงที่มีอาการคลื่นไส้ อาเจียนมากนั้น มีผลมาจากปัญหาทางจิตใจในระหว่างหรือหลังการตั้งครรภ์ เช่นทองก่อนแต่งงาน ไม่ต้องการหรือไม่แน่ใจต่อการตั้งครรภ์ จะพบว่ามีอาการคลื่นไส้ อาเจียนสูงมากกว่าหญิงที่ไม่มีปัญหาทางจิตใจ

เมื่อการตั้งครรภ์ดำเนินต่อไปจากระยะแรกของการตั้งครรภ์ (first trimester) เข้าสู่ระยะที่ 2 ของการตั้งครรภ์ (second trimester) หญิงมีครรภ์จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างมากยิ่งขึ้น ขนาดของหน้าท้องขยายใหญ่และน้ำหนักตัวเพิ่มมากขึ้น มีการเคลื่อนไหวของทารกในครรภ์ ทำให้ตัวของทารกคืบมากกระทบกับผนังหน้าท้องของมารดา ซึ่งอาการของเด็กที่คืบมากกระทบกับหน้าท้องของมารดานี้ถือว่าเป็นประสบการณ์อันแรกของหญิงมีครรภ์ ที่ได้รับการกระตุ้นจากเด็ก หญิงมีครรภ์บางคนกล่าวว่า อาการคันของเด็กจะมีอาการคล้ายปลาตอดเหยื่อ หรือนกกระพือปีก ซึ่งอาการคันของเด็กนี้จะทำให้หญิงมีครรภ์เริ่มมีความนึกฝันเกี่ยวกับบุตร (Rubin 1970: 505-506) โดยจะฝันถึงลักษณะนิสัยของเด็ก เพศ ขนาด รูปร่าง ถ้าเด็กคืบแรงมารดาก็อาจจะจินตนาการว่า เด็กเป็นเพศชาย แข็งแรง ถ้าเด็กคืบค้อย เด็กก็อาจจะไม่แข็งแรงหรือเป็นเพศหญิง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันหญิงมีครรภ์ก็จะเกิดความรู้สึกของการที่จะให้บุตรที่จะเกิดมาเป็นที่ยอมรับของทุกคนในบ้าน หญิงมีครรภ์จะเริ่มมีความกังวลต่อการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง เธอสนใจที่จะเรียนรู้ว่าทำอย่างไรสามีจึงจะยอมรับว่าเขากำลังจะกลายเป็นพ่อในไม่ช้า หรือทำอย่างไรบุตรชายคนโตจึงจะเข้าใจว่าเขาจะมีน้องปู่ ย่า ตา ยาย และทุกคนในบ้านมีความรู้สึกอย่างไรต่อเด็กที่จะเกิดมา หญิงมี

ครรภ์จะเฝ้าดูอย่างใกล้ชิดต่อพฤติกรรมของบุคคลในบานว่าจะกล่าว พูด หรือแสดง ออกอย่างไรถึงการยอมรับเด็ก ยิ่งระดับครรภ์ขยายใหญ่ขึ้นหญิงมีครรภ์จะนึกฝัน และจินตนาการต่อเด็กในครรภ์เพิ่มขึ้น เธอสนใจที่จะเรียนรู้ยิ่งขึ้นว่าเด็กมีพฤติกรรม ใดอย่างไร หญิงที่มีบุตรปฏิบัติต่อบุตรอย่างไรต่อบุตร เธอจะจินตนาการถึงการปฏิบัติ ของมารดาที่มีต่อตัวเธอตั้งแต่ในวัยเด็ก และนึกฝันว่าเธอจะเป็นมารดาแบบไหน (Rubin 1970: 505-507)

ในระยะที่ 3 ของการตั้งครรภ์ (third trimester) หญิงมีครรภ์ จะมีความภาคภูมิใจต่อเด็กมากยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันเธอจะเริ่มวิตกกังวล ก้าว กัดสิ่งที่เกิดขึ้น เช่นกลัวและกังวลต่อการคลอด (Olds 1980: 228-229) หญิงมีครรภ์จะเริ่มมีความรู้สึกไม่มั่นใจในตนเองสูง กลัวการสูญเสีย กลัว การถูกปฏิเสธ กลัวการได้รับการคุกคาม การได้รับท่าที่แสดงความรักจากสามี บุตร บุคคลใกล้ชิด ความมึนงงของกลางคืน ความเงิบม จะยิ่งทำให้หญิงมีครรภ์เกิด ความรู้สึกไม่มั่นใจต่อตนเองยิ่งขึ้น และอาจจะรุนแรงถึงขั้นทำอันตรายต่อตนเองได้ การช่วย support หญิงมีครรภ์จึงเป็นเรื่องจำเป็น นอกจากนี้การ เปิดโอกาส ให้หญิงมีครรภ์ได้พูดคุยกับคนอื่นจะช่วยลดความกังวลลงได้ ในระยะนี้หญิงมีครรภ์ ส่วนใหญ่จะชอบอยู่ที่บ้านมากกว่าเพราะ เธอคาดคะเนว่าจะได้รับการปกป้องคุ้มครอง การเดินทางจะทำให้หญิงมีครรภ์เกิดความรู้สึกไม่มั่นใจว่าตัวเองจะปลอดภัย ใน ระยะเดือนสุดท้ายหญิงมีครรภ์จะกลับไปมีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวและกลุ่ม เพื่อนใหม่ ในขณะเดียวกันเธอก็จะเตรียมทำความสะอาด จัดบ้าน เพื่อรอคอยเด็ก ที่จะคลอดออกมา และเตรียมตัวเองให้พร้อมในตำแหน่งและฐานะใหม่ในการ เป็น มารดา

ทั้งนี้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการตั้งครรภ์จัดได้ว่าเป็นความสำคัญทั้งต่อครอบครัว ทารก และตัวหญิงมีครรภ์เอง สำหรับครอบครัวการตั้งครรภ์ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลง ในการที่จะก่อร่างโครงสร้างของครอบครัว เพื่อเตรียมรับสมาชิกใหม่ สำหรับทารก การตั้งครรภ์ถือว่าเป็นระยะที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการก่อนเกิด ของเด็ก ส่วนความสำคัญต่อตัวหญิงมีครรภ์เองนั้น การตั้งครรภ์กล่าวได้ว่าเป็นระยะ ที่มีความสำคัญที่สุดในการที่จะปรับตัวตอบบทบาทมารดา เพื่อที่จะเตรียมตัวให้สามารถ

สนองตอบตามความต้องการของทารกที่จะเกิดมาได้ นอกจากนี้การตั้งครรภ์ยังเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของหญิง ทั้งทางกาย ารมณ์ สังคมและจิตใจ ในระยะเริ่มแรกของการตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์บางคนอาจจะเกิดความรู้สึกสับสนในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความรู้สึกวาทองการเด็กที่แท้จริง การสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจและความคาดหวังเกี่ยวกับการเป็นมารดา หญิงมีครรภ์บางคนที่ไม่ยอมรับการตั้งครรภ์ หญิงนั้นจะเกิดความรู้สึกต่อต้านภาพพจน์ที่เกิดขึ้น บางคนลักษณะของการต่อต้านจะแสดงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดในรูปของการคลื่นไส้ อาเจียน ส่วนหญิงมีครรภ์ที่สามารถพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อการตั้งครรภ์ มีความรู้สึกรักและต้องการเด็ก การตั้งครรภ์ก็จะดำเนินไปอย่างมีความสุข หญิงมีครรภ์ก็จะสามารถมีจินตนาการที่ดีต่อเด็กและเตรียมพร้อมตอบบทบาทใหม่ในฐานะมารดาได้

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องบทบาท

เรื่องบทบาทนับได้ว่าเป็นมีความสำคัญมากทั้งทางด้านจิตวิทยา และสังคม โดยทั่วไปเข้าใจกันว่า คำว่า "บทบาท" นั้นมาจากคำว่า "Role" ในภาษาอังกฤษ และเริ่มนำเข้ามาใช้แพร่หลายเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1930 โดยมีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทในลักษณะที่แตกต่างกันไปหลายแนว ดังนี้คือ

ยัง (Young and Mack 1965: 131-132) ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท ไว้ว่า บทบาทเป็นหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งที่จะต้องปฏิบัติปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าและผู้ดำรงตำแหน่งสูงกว่า

โรบิสอน และ สก็อต (Robison and Scott 1969: 52-57) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องบทบาทไว้ว่า บทบาท (Role) หมายถึงพฤติกรรมที่กระทำตามความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ที่ยึดถือไว้เป็นมาตรฐาน โดยที่ข้อบังคับนั้นจะกล่าวเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะที่แต่ละคนจะต้องกระทำ ส่วน ลัม (Lum 1979: 47-48) ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาท (Role) ในลักษณะที่ว่า เป็นหน้าที่ที่บุคคลหนึ่งพึงกระทำเมื่อเข้าครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งรวมทั้งหน้าที่

ตามตำแหน่งและตามความคาดหวังโดยเกี่ยวข้องกับบุคคลและสังคม และการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับเกณฑ์ปกติ (norms) ของสังคมด้วย

นอกจากนี้ ชัยพร วิชชาวุธ (2521 : 96) ยังได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้ว่า หมายถึงสิทธิ หน้าที่ ในการประพฤติบุคคลหนึ่ง ๆ ที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง เช่น บทบาทของบิดา คือทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดี รู้จักทำมาหากิน บทบาทของลูก คือเคารพ เชื่อฟังพ่อแม่ ทำตนให้เป็นคนดี เป็นต้น

จากแนวความคิดต่าง ๆ ดังกล่าวเบื้องต้น จึงพอสรุปได้ว่า "บทบาท" หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่ที่พึงกระทำ ในเมื่อบุคคลเขามาดำรงตำแหน่งหรือฐานะใด และพฤติกรรมนั้น ๆ ย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นกับความคาดหวังของสังคม จากความหมายของบทบาทที่สรุปได้ อาจจะแบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. บทบาทที่ได้มาจากตำแหน่ง เป็นบทบาทที่ควบคู่กับตำแหน่ง ได้แก่ ฐานะของตำแหน่งนั้น กฎ ระเบียบ ภารกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ สิทธิและข้อผูกพัน ซึ่งกำหนดไว้เป็นบรรทัดฐาน (norms) สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งนั้น
2. บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกลักษณะของบุคคล ได้แก่ ค่านิยม ทัศนคติ ประสพการณ์ การศึกษาอบรม ตลอดจนพื้นฐานของวัฒนธรรมและประเพณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นยึดถือปฏิบัติ

ตลอดชีวิตของบุคคล คนจะต้องผ่านการ เปลี่ยนเข้าสู่หรือออกจากสถานภาพต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนฐานะและการเปลี่ยนสถานภาพจะทำให้บทบาทเปลี่ยนไปด้วย ช่วงการ เปลี่ยนแปลงบทบาทนี้ถือว่าเป็นช่วงที่สำคัญที่ทำให้บุคคลต้องมีการปรับตัวเองให้เข้ากับสถานภาพและบทบาทใหม่ ซึ่ง พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2523 : 140-141) ได้อ้างถึง ออลพอร์ต (Allport) ที่กล่าวเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการที่บุคคลจะแสดงบทบาทใหม่นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 อย่าง คือ

1. ขึ้นอยู่กับบทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติ (Role Expectation) ความคาดหวังนี้จะกำหนดโดยกลุ่มสังคม และโดยสถานภาพที่บุคคลนั้นครองอยู่

2. Role Conception คือการที่บุคคลรับรู้หรือมองเห็นว่าผลของบทบาทนั้นมีต่ออัตมโนทัศน์ของตนอย่างไร นั่นคือบุคคลจะมองเห็นบทบาทตามการรับรู้และตามความต้องการของเขาเอง ซึ่งความต้องการและรับรู้ก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของชีวิต ค่านิยมพื้นฐานของบุคคลนั้น และจะต้องสอดคล้องกับบทบาทอื่นที่ถูกเขาคาดหวังให้แสดง ปกติบุคคลจะมองเห็นและรับรู้บทบาทของตนตามที่มันมีความหมายสอดคล้องกับมโนทัศน์ หรืออัตตาของเขา ซึ่งจะสะท้อนมาจากค่านิยมที่บุคคลนั้นให้กับบทบาทของตนด้วย ดังนั้นเมื่อมีบทบาทใหม่เกิดขึ้น บุคคลจะต้องปรับให้เข้ากับแนวคิดหรือคุณค่าเดิมที่เขาถืออยู่

3. การยอมรับบทบาท (Role Acceptance) คือการยอมรับบทบาทของบุคคลซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อมีความสอดคล้องกันใน role expectation กับ role conception และได้มีการสื่อสารและผสมผสานเข้าไปในอัตมโนทัศน์ของบุคคลเป็นอย่างดี และมีความเข้าใจตรงกันระหว่างบุคคลกับสังคม หรือกลุ่ม จนทำให้ role กับ self ของบุคคลมีความสอดคล้องกัน (self role congruence) ซึ่งทำให้บุคคลยอมรับบทบาท

4. การปฏิบัติตามบทบาท (Role Performance) การปฏิบัติตามบทบาทของคนจึงขึ้นอยู่กับ role expectation role conception และ role acceptant และการปฏิบัติตามบทบาทนั้นจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับระดับความเข้าใจและการยอมรับในบทบาทนั้น

✓ การแสดงตนตามบทบาทใหม่จึงเป็นเรื่องสำคัญ บุคคลมิได้ยินดีที่จะแสดงบทบาททุกบทบาทเสมอไป มีหลายบทบาทที่คนไม่สามารถยอมรับได้แม้จะถูกกำหนดหรือมีแรงผลักดันจากสังคมก็ตาม คนก็จะพยายามหลีกเลี่ยงบทบาท การที่คนพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น บางคนจะเกิดความรู้สึกขัดแย้ง การขัดแย้งของบทบาทมักจะก่อให้เกิดความสับสนและคับข้องใจแก่ผู้ดำรงบทบาท ทำให้ปฏิบัติตามบทบาทนั้นไม่เต็มที่หรือไม่มีประสิทธิภาพ คนก็ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต

เกี่ยวกับเรื่องการประสบความสำเร็จต่อการแสดงตนตามบทบาทนั้น พบว่าต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ หลายประการ ทั้งจากตัวบุคคล และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดังต่อไปนี้คือ (Malamize 1980: 252)

1. มาตรฐานของสังคม (Social norms) จะเป็นตัวกำหนด
มาตรฐานของแต่ละคน

2. ความแตกต่างในเรื่อง อายุ เพศ ทำให้แต่ละคนมีบทบาทต่างกัน
3. ความสามารถในการที่จะเข้าใจภาพลักษณ์หรือภาพพจน์ตนเอง
4. การได้รับการตอบสนองจากบทบาทที่แสดงออก
5. ความรู้ของบุคคลนั้นเกี่ยวกับเรื่องการคาดหวังบทบาท
6. ความสามารถของผู้คนที่จะช่วยให้อ่านใจบทบาทและปรับตัวดีขึ้น
7. ความสามารถของบุคคลที่จะแสดงตนได้ตามที่เรียกร้อง

พัฒนาการของบทบาททางเพศ

บทบาททางเพศ กล่าวได้ว่ามีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิตของคนเรา
ในสังคม การแบ่งหน้าที่ระหว่างเพศชาย และหญิงนั้นพบว่ามีมาช้านาน ในวัฒนธรรม
และความเชื่อดั้งเดิม ได้แบ่งหน้าที่เพศชายและหญิง โดยถือว่าผู้ชายเป็นเพศที่
แข็งแรงใหญ่โตมีพลังกำลังมาก ฉะนั้นจึงควรทำหน้าที่ในการดูแลปกป้องและคุ้มครอง
สังคม งานที่เสี่ยงอันตรายต่าง ๆ จะเหมาะกับชายมากกว่าหญิง สังคมจึงยกย่อง
ชายในฐานะบทบาทของผู้คุ้มครอง ส่วนผู้หญิงจึงถือว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความ
ละเอียด ผู้หญิงจึงทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว การคลอดบุตร
การให้นมและการเลี้ยงดู บทบาทของผู้หญิงจึงมีความสัมพันธ์ในฐานะภรรยาและ
มารดาควบคู่กันไป (Woods 1978: 203-205)

พัฒนาการทางด้านเพศนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้นตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์ ตาม
หลักการกำเนิดเพศชายและหญิง เมื่อมีการตั้งครรภ์ในพ่อและแม่จะมีโครโมโซม
เพศ คือ โครโมโซม X และโครโมโซม Y ถ้าโครโมโซม X รวมกัน
2 โครโมโซม จะทำให้เกิดรังไข่ในทารก และทารกนั้นจะเป็นเพศหญิง และถ้า
โครโมโซม X รวมกับ โครโมโซม Y ทารกนั้นจะเป็นเพศชาย โครโมโซม
จะสร้างโปรตีนหุ้มเซลล์ที่ถูกสร้างไว้เป็นรังไข่ไว้ และเซลล์นั้นจะถูกควบคุมให้กลายเป็น
เป็นอัมตะ (testicles) แทน แล้วจะสร้างแอนโดรเจน (Androgen)
ออกมา 2 ส่วน ส่วนหนึ่งจะถูกดูดซึมไปสู่ส่วนที่กลายเป็นมดลูก (uterus) และ

อีกส่วนหนึ่งคือ เทสโทสเตอโรน (Testosterone) ซึ่งสร้างอวัยวะสืบพันธุ์ชาย (penis) ขึ้นมา ฉะนั้นในระยะก่อนกำเนิดฮอร์โมนจึงเป็นตัวสร้างรูปแบบเพศบาง ๆ ไวบนสมอง (สุพร เกิดสว่าง, บรรณาธิการ 2525 : 56-57)

เมื่อเด็กคลอดออกมาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรม การเลี้ยงดูและเงื่อนไขทางสังคมจะมีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์ทางเพศของคนเรา (Woods 1978 : 203-205) ในทันทีที่ทารกคลอดออกมา บิดา มารดา มักจะเป็นผู้บอกความที่คลอดออกมานั้นเป็นเพศชายหรือหญิง บิดามารดาก็จะจัดเตรียมเสื้อผ้าของเล่นให้แก่เด็กให้เหมาะสมตามเพศ เมื่อยังเป็นทารกเด็กยังไม่สามารถแยกเพศได้ พออายุได้ประมาณ 3 ขวบ เด็กก็จะเริ่มรู้ว่าเขาเป็นเพศไหนและควรจะทำงานหรือเรียนรู้ตามลักษณะของเพศอย่างไร

การก่อร่างความแตกต่างทางเพศหรือบทบาทเฉพาะทางเพศนี้ จึงเริ่มขึ้นที่ครอบครัว เด็กจะเลียนแบบบทบาททางเพศของคนจากบิดา-มารดา เด็กหญิงจะเติบโตเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์หากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับแม่ และแม่ก็จะเลี้ยงดูเธอให้เป็นผู้หญิง เด็กจะพิมพ์บทบาททางเพศตามความเหมาะสม จากการไต่ถามเห็นและพฤติกรรมที่ควรได้รับรางวัลและการลงโทษจากผู้ปกครอง เด็กจะสนใจที่จะนำเอาบทบาทนั้นมา มีการเล่นบทบาท ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับขบวนการเปลี่ยนแปลงเพศ และมีความสัมพันธ์ต่อความแตกต่างทางเพศตลอดไป

เงื่อนไขเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความคาดหวังของสังคมจะเป็นจุดกำหนดพฤติกรรมทางเพศให้เป็นที่ยอมรับของสังคม เด็กจะเกิดการเรียนรู้ รับรู้ ในเรื่องความแตกต่างทางเพศจากสังคม เพื่อนบ้าน โรงเรียน เด็กก็จะเกิดการเรียนรู้ และเลียนแบบลักษณะเฉพาะทางเพศไว้จนกระทั่งตนเองโตเป็นผู้ใหญ่ และพร้อมที่จะเข้าไปสวมบทบาทนั้น

การเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะทางเพศนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับฮอร์โมน อิทธิพลของสังคมสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังจะขึ้นอยู่กับความสามารถของคนในการที่จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของตนที่เป็นไปตามวัย (Woods

1978 : 208-209) ซึ่งขบวนการความรู้ความเข้าใจในตนเองนี้จะมีผลทำให้คน กระตือรือร้นที่จะแปลความหมายของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และพัฒนาเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเพศ และจัดปรับปรุงการรับรู้ของตัวเขาและสังคม รวมทั้ง มาตรฐานพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสมได้

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าคนที่คนคนหนึ่งจะเข้ายึดครองบทบาททางเพศได้ อย่างเหมาะสมนั้น จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สลับซับซ้อนหลายประการ อันได้แก่

1. ความแตกต่างทางสรีระของร่างกาย และความคาดหวังจากบิดา มารดา

2. มาตรฐานของสังคม จะเป็นตัวกำหนดพื้นฐานในเรื่องเพศ

3. ความสามารถในการมีความรู้ความเข้าใจตัวเอง

4. ลักษณะเฉพาะของบุคคลที่จะเปลี่ยนแปลง

5. การได้รับแรงกระตุ้นส่งเสริมพฤติกรรมการแสดงออกทางเพศ

เรื่องบทบาทจึงนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความราบรื่นของสังคม ทั้งนี้เพราะความราบรื่นของสังคมจะปรากฏก็ต่อเมื่อคนรู้จักบทบาทของตนเอง การที่คนจะรู้จักบทบาทของตนเองได้ก็แค่นั้นนั้น จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ทั้งจากอิทธิพลของสังคม สิ่งแวดล้อม และจากความสามารถในการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง (self-concept) การขาดความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (self) ที่เหมาะสมนี้ คนจะไม่สามารถสร้างสรรความรู้สึกบทบาทใหม่ได้ คนก็จะเกิดความขัดแย้ง ความคับข้องใจต่อบทบาท ก็จะมีผลทำให้คนนั้นเกิดความสับสน ซึ่งความขัดแย้งนี้มีเพียงแต่มีผลต่อผู้ดำรงตำแหน่งเท่านั้น แต่ยังไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมที่เกี่ยวข้องอีกด้วย การก่อร่างความแตกต่างทางเพศหรือบทบาทเฉพาะทางเพศนั้นก็เช่นเดียวกัน การที่คนไม่สามารถรับรู้บทบาททางเพศได้อย่างเหมาะสม คนก็จะเกิดการขัดแย้ง ไม่สามารถที่จะคาดหวังและแสดงบทบาททางเพศที่เหมาะสมได้ ซึ่งจะมีผลต่อการประสบผลสำเร็จในชีวิตของเขาและครอบครัวได้

บทบาทการเป็นมารดา

"แม่" นับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อลูกเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น สัตว์ตระกูลใดก็ตาม ลูกเล็ก ๆ มักจะมีความต้องการที่จะอยู่ใกล้ชิดกับแม่ เพื่อให้แม่สอน ปกป้องและเลี้ยงดู สัญชาตญาณของความเป็นแม่นั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสัญชาตญาณของสัตว์เพศเมีย ซึ่งมีใ้มีอยู่เฉพาะภายในมนุษย์เท่านั้น สัตว์ก็มีความผูกพันกับลูกของมันเป็นอย่างมาก สัญชาตญาณความเป็นแม่ของสัตว์ส่วนใหญ่ นั้นจะออกมาในรูปเชิงสรีระ (Physiology) ในระหว่างหมู่สัตว์ชั้นต่ำหลายตระกูล ลักษณะพฤติกรรมการแสดงออกของความเป็นแม่ในระยะแรกคลอดคือตัวอ่อน พบว่าไม่ต่างกันมากนัก เช่น หนู สุนัข แมว ๆ เมื่อออกลูกมามันจะเลียลูกของมัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของแม่ที่มีต่อลูกตั้งแต่แรกเกิด ในระยะหลังคลอดแม่ก็จะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกจนกว่าจะช่วยตัวเองได้ (Rubin 1961: 683)

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในสัตว์นั้น แม่กับลูกจะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งและใกล้ชิดเมื่อลูกยังเล็กและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้เท่านั้น เมื่อลูกสามารถช่วยตัวเอง ปีกกล้าหาญแล้ว ความสัมพันธ์อันนี้ก็สิ้นสุดไป ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตรในมนุษย์นั้นจะแตกต่างกัน ผู้หญิงจะมีความห่วงใยผูกพันทางใจต่อบุตรอย่างไม่มีเงื่อนไขและต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน ถึงแม่บุตรจะช่วยตัวเองได้แล้ว ความสัมพันธ์ก็ยังคงมีอยู่ต่อไปตลอดชีวิต

สุพัศรา เศษาคิวงค์ ณ อรุณยา (2525 : 65-66) ได้กล่าวเกี่ยวกับความรักของแม่ที่มีต่อลูก โดยอ้างถึง อีริก ฟรอมม์ (Erick Fromm) จิตแพทย์ผู้มีชื่อเสียงว่า ความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้นเป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข (uncondition love) และแตกต่างจากรักของพ่อที่เกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไข (condition love) แม่ลูกจะเป็นคนเลวที่คนทั้งโลกรังเกียจ แม่ลูกจะเป็นคนที่ทำให้แม่โกรธ อับอาย นิดหวัง เจ็บปวด และชอกช้ำเพียงไร แม่ก็จะเป็นคนสุดท้ายที่รักเขา

เพอร์ดิว และคณะ (Perdue and others 1977: 491-501) ได้กล่าวขยของมารดาไว้ว่า เป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของบุตร ทั้งนี้

เพราะมารดาเป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงต่อบุตร คือมีหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบบุตร
เลี้ยงดูบุตร สามารถที่จะสนองตอบตามความต้องการของบุตรได้ มีความรักให้
แก่บุตรอย่างสม่ำเสมอ ยอมเสียสละและพร้อมที่จะปกป้องคุ้มครองบุตร นอกจากนี้
นี่ผู้เป็นมารดายังสามารถสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัว เพื่อให้บุคคล
ในครอบครัวยอมรับสมาชิกใหม่ (บุตร) ได้

นักจิตวิทยาเชื่อว่าแรงขับของความเป็นแม่นั้นเกิดจากฮอร์โมนโปรแลคติน
(Prolactin) ซึ่งเป็นฮอร์โมนที่ถูกหลั่งออกมาจากต่อมใต้สมอง (Pituitary
gland) และมีมากในเพศหญิง จากการศึกษาของ เออร์ฮาร์ดท์ (Ehrhardt)
ผู้อำนวยการทางต่อมไร้ท่อ พบว่าฮอร์โมนเพศจะมีอิทธิพลต่อรูปแบบพฤติกรรมทางเพศ
โดยที่ เออร์ฮาร์ดท์ (Ehrhardt) ได้อ้างถึงการศึกษาเรื่องต่อมหมวกไต
(Adrenal glands) ของเด็กหญิงเป็นรายบุคคล ซึ่งต่อมหมวกไตนี้จะผลิต
ฮอร์โมน (Androgen) ซึ่งเป็นฮอร์โมนเพศชายออกมามากกว่าปกติตั้งแต่
อยู่ในครรภ์ ซึ่งเป็นผลมาจากความผิดปกติของ Enzyme ชนิดหนึ่ง เขาพบ
ว่าเด็กหญิงเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นทอมบอย (tomboyish) สูงมาก และมักจะ
คิดถึงงานอาชีพแบบผู้ชาย และเสียเวลาเล่นกับตุ๊กตาน้อยมาก และนอกจากนี้
เด็กชายที่ได้รับผลจากยาที่มีส่วนผสมของฮอร์โมนเพศหญิง จะเรียบร้อยและเป็น
ระเบียบมากกว่าเด็กชายปกติ (สุพร เกิดสว่าง, บรรณาธิการ 2525 : 55-
57) ซึ่งฮอร์โมนเพศนี้จะเพิ่มมากขึ้นเมื่อผู้หญิงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น และในระยะตั้ง
ครรภ์ ไวท์เทคเกอร์ (Whittaker 1970: 150-151) กล่าวว่า การเพิ่ม
ของฮอร์โมนโปรแลคติน (Prolactin) ในระหว่างตั้งครรภ์ จะมีผลทำให้
สัตว์ตัวเมียมีพฤติกรรมของการเป็นแม่ โดยเขาได้อ้างถึงการศึกษาของ ไรเดอ
เบท และลาร์ (Riddle, Bates and Lahr) ที่ทำการศึกษาโดยการฉีด
ฮอร์โมนโปรแลคติน (Prolactin) เข้าไปในหนูตัวเมียหรือหนูตัวผู้ก็ตาม ก็
จะมีผลทำให้สัตว์มีความรู้สึกปกป้อง คุ้มครองลูกของมัน นอกจากนี้ ไวท์เทคเกอร์
(Whittaker) ยังได้อ้างถึงการทดลองของ ฮาร์โลว์ (Harlow) และมิทเชลล์
(Mitchell) ที่ทำการทดลองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในระยะ
puberty โดยเปรียบเทียบความสามารถของลิงประเภทซีซัส (Rhesus

monkey) ที่เริ่มขำด้วยรูป ทอการคูลูกลิง พบว่า ลิงวัยรุ่นตัวเมียจะมีพฤติกรรมแสดงออกทางคานวากในการสัมผัสและคูลูกลิงมากกว่าลิงตัวผู้ ส่วนลิงตัวผู้จะแสดงอาการตื่นกลัว ก้าวร้าว ขูเขี้ยวต่อลูกลิงมากกว่าลิงตัวเมีย

สำหรับในมนุษย์นั้นพบว่าพฤติกรรมการเป็นมารดาได้ขึ้นอยู่กัฮอโมนโปรแลคตินแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะการคูลูกเด็กนั้นจะดำเนินไปเป็นระยะเวลายาวนานกว่าการหลังของฮอโมน ฉะนั้นพฤติกรรมการเป็นมารดาในคนนอกจากจะมีผลจากฮอโมนแล้วยังขึ้นอยู่กัเหตุผลต่าง ๆ มากมาย ทั้งในระยะก่อนคลอดและหลังเด็กเกิด รวมทั้งการเรียนรู้ทางสังคม การเลียนแบบทางวัฒนธรรม และความพร้อมทางคานวากายประกอบอีกด้วย

เพอร์ดิว ไคอ้างถึง พาร์ดิว (Perdue and others 1977: 494, quoting Parson) กล่าวว่า บุคคลที่จะสามารถแสดงบทบาทของความเป็นแม่ได้อย่างเหมาะสมนั้น จะต้องเป็นคนทำงานหนัก ไร้อำนาจ สติปัญญา การแสดงออกทางพฤติกรรม อารมณ์ให้เหมาะสม เพื่อที่จะสามารถประสานและแลกเปลี่ยนกับบุคคลในครอบครัวได้ นักวิชาการไคแบ่งแม่ออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายประเภท เช่นแม่ที่เอาแต่ใจตัวเอง แม่ที่ปกป้องลูกมากเกินไป แม่ที่เป็นห่วงลูกอยู่ตลอดเวลา แม่ที่คิดคอกันที่เข้าใจและสามารถสนองตามความต้องการของลูกได้ แม่ที่เลวหมายถึงแม่ที่ชอบใช้อารมณ์ในการควบคุมเด็ก ใช้คำพูดที่ไม่เหมาะสม ขาดความรักต่อเด็ก ผลก็คือทำให้ลูกกลัวและเกิดความคับข้องใจ แต่อย่างไรก็ตาม แม่มักจะเป็นบุคคลที่มีลักษณะหลาย ๆ อย่างตั้งข้างกันรวมอยู่ในคนเดียว ซึ่งลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จะมีมากหรือน้อยนั้นแล้วแต่สิ่งต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อแม่ รวมทั้งบทบาทของพ่อด้วย

คลอธ (Klause 1976: 39) ไคกล่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมการเป็นมารดาในคนไว้ว่า พฤติกรรมการเป็นมารดาในคนนั้นเป็นกระบวนการความรัก ความสัมพันธ์ของมารดาที่มีต่อบุตรที่เกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ซึ่งก่อให้เกิดความผูกพันต่อกันตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและหลังคลอด โดยจะมีขั้นตอนตามลำดับขั้นดังนี้คือ

ก่อนการตั้งครรภ์	- วางแผนการตั้งครรภ์
ระหว่างการตั้งครรภ์	- ติดตามผลการตั้งครรภ์
	- ยอมรับการตั้งครรภ์
	- รับรู้การเคลื่อนไหวของเด็กในครรภ์
	- ยอมรับนับถือเด็กในฐานะบุคคลคนหนึ่ง
ในระยะหลังคลอด	- ยอมรับว่าบุตรเกิด
	- มองดูเด็ก
	- สัมผัสเด็ก
	- และให้การเลี้ยงดูเด็ก

ในระยะตั้งครรภ์นั้น นับว่าเป็นระยะเริ่มต้นการสัมผัสระหว่างมารดากับทารกในครรภ์ ผู้หญิงก็จะแปลความหมายของอาการสัมผัสออกมาเป็นการรับรู้ตัวตนเองตั้งครรภ์และจะเป็นมารดา ซึ่ง มอร์ ไคอานถึง รูบิน (Moore 1978: 197, quoting Rubin) กล่าวว่า ในช่วงระยะเวลาตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์มีงานและหน้าที่ (Maternal Task) ที่จะต้องกระทำต่อตัวเธอเองและบุตรในครรภ์อยู่ คือ

1. การหาความปลอดภัยให้ตัวเธอเองและบุตรในครรภ์
2. การยอมรับเด็กในฐานะบุคคลคนหนึ่ง
3. พัฒนาความผูกพันต่อบุตรในครรภ์
4. เรียนรู้ว่าการมีบุตรเป็นการให้และรับในเวลาเดียวกัน

ส่วน แมคโดเนล (Macdonald 1971: 199) กล่าวว่าเมื่อผู้หญิงตั้งครรภ์และรู้สึกว่าการมีบุตรเป็นเรื่องที่น่ายินดี หญิงมีครรภ์ควรจะมีการเตรียมตัวต่อบุตรที่เกิดใหม่ ดังต่อไปนี้คือ

1. จัดเตรียมสิ่งของไว้สำหรับเด็กที่จะเกิดมา
2. พัฒนาคอรูปแบบค่าใช้จ่ายของครอบครัว
3. พัฒนาคอรูปแบบการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว
4. ปรับตัวต่อความสัมพันธ์ทางเพศกับสามี
5. รู้จักปรับอารมณ์ให้เหมาะสม

6. ปรับตัวต่อความสัมพันธ์กับเพื่อน สนใจต่อการเคลื่อนไหวของชุมชน
 ต่อการตั้งครรภ์

7. สนใจหาความรู้และการวางแผนเกี่ยวกับเด็กและการเป็นผู้ปกครอง
 ซึ่งการเตรียมพร้อมและระมัดระวังต่อการเกิดของเด็ก ตั้งแต่ในระยะ
 ตั้งครรภ์นั้นถือว่าเป็นพื้นฐานในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างมารดาบุตรในระยะ
 หลังคลอดต่อไป

กองอนามัยครอบครัว (2525 : 18-21) ได้กำหนดคุณลักษณะของแม่
 ตัวอย่างคนไทยไว้ว่า ผู้ที่จะเป็นมารดาที่ดีนั้นจะต้องปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ตั้งแต่ใน
 ระยะตั้งครรภ์จนกระทั่งถึงในระยะหลังคลอดดังต่อไปนี้คือ

1. ให้ความสำคัญของการมาฝากครรภ์และมาตรวจครรภ์ตามนัด
2. ปฏิบัติตนได้ถูกต้องในระหว่างตั้งครรภ์ ขณะคลอด หลังคลอด
3. มีความรู้และสามารถปฏิบัติตนในเรื่อง
 - การเลี้ยงลูกด้วยนม
 - ให้อาหารเสริม
 - รักษาความสะอาดในการเตรียมและให้อาหาร-น้ำแก่บุตร
 - ให้อุ้มกุมภ์กัน
4. ระวังการเจริญเติบโตของเด็กอย่างคร่าว ๆ และส่งเสริมพัฒนาการ
 ของเด็กได้อย่างเหมาะสม

สายสวาท เทพหัสดิน (2520 : 3-417) ให้ความเห็นว่ามี
 ความสำคัญต่อบุตรตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์จนกระทั่งหลังคลอด ผู้เป็นมารดาที่สิ่ง
 ควรจะ

1. ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ เพื่อความสุขสมบูรณ์แห่งตน
 และทารกในครรภ์
2. เตรียมเสื้อผ้า สิ่งของ เครื่องใช้และอื่น ๆ ไว้ตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์
 เพื่อความสะดวกในเมื่อมารดาคลอด หลังคลอด
3. ปฏิบัติตนได้ถูกต้องในขณะคลอดและหลังคลอด

4. สามารถให้การดูแลและเลี้ยงดูบุตรได้
5. อบรมและปลูกนิสัยเด็กที่จะให้เป็นคนดี

และ สุภัทรา สุภาพ (2525 : 69-73) กล่าวว่า หน้าที่ของมารดา นั้น เป็นหน้าที่ของบทบาทสตรีเพศ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ของครอบครัว บุคคลในครอบครัว บ้าน ซึ่งผู้เป็นมารดาจะต้องมีหน้าที่ดังต่อไปนี้คือ

1. รับผิดชอบดูแลบ้าน ดูแลบุตร-สามี และการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่อง เศรษฐกิจภายในบ้าน ปัจจุบันถึงแม้ว่าผู้หญิงจะออกทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงก็ยังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้านอยู่
2. ดูแลเลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตในสังคม โดยมารดาจะรักและเลี้ยงดู บุตรของตนอย่างดีตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตใหญ่
3. ให้ความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจแก่เด็ก
4. ให้การขัดเกลาหรือการอบรมสั่งสอน ให้เด็กรู้จักกฎเกณฑ์ คุณค่า แบบอย่าง ความประพฤติและอื่น ๆ เพื่อที่จะให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้านได้

บทบาทของมารดาจึงกล่าวได้ว่ามีความสำคัญมากต่อบุตรและครอบครัว ทั้งในระยะก่อนคลอดและหลังคลอด บทบาทของมารดาจึงพอสรุปได้ว่า มีดังต่อไปนี้คือ

ระยะตั้งครรภ์

1. รู้ความสำคัญของการตั้งครรภ์ ดูแลและปฏิบัติตนเองได้อย่างถูกต้อง ในระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อให้ตนเองและทารกในครรภ์ปลอดภัย หญิงมีครรภ์ควรจะมี ระวังการกระทำของตนเองที่จะส่งผลกระทบต่อเด็กในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการแต่งกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การพักผ่อน การออกกำลังกาย การปฏิบัติทางเพศ และรวมถึงการสังเกตอาการผิดปกติที่ควรไปพบแพทย์
2. ส่งเสริมและพัฒนาการ สร้างสัมพันธภาพกับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน เพื่อที่จะเป็นการเตรียมตนเองและบุคคลในครอบครัวให้ยอมรับบุตรที่ เกิดมา การสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว อันได้แก่ สามี พ่อ แม่ ปู่

ยา ตา ยาย และกลุ่มเพื่อนบ้านเป็นสิ่งจำเป็น เพราะบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ให้ความแนะนำ เป็นแบบอย่างที่ดี และรวมรับผิดชอบเลี้ยงดูเด็กได้

3. พัฒนาและสร้างความรักความผูกพันต่อบุตรในครรภ์ เพื่อให้ได้เป็นชบวนการต่อเนื่องไปจนถึงในระยะหลังคลอดได้ ซึ่งถือว่าเป็นงานที่สำคัญมากของมารดา การแสดงออกถึงความรักของมารดาต่อทารกในครรภ์นั้นจะออกมาในรูปของมารดามีความรู้สึกนึกคิด ย้ำ จินตนาการต่อทารกในครรภ์ ที่จะก่อให้เกิดเป็นลักษณะและบุคลิกภาพของบุตรตั้งแต่ยังไม่เกิด การที่หญิงมีครรภ์บางคนไม่สามารถที่จะพัฒนาความรักต่อเด็กได้ตั้งแต่ในระยะตั้งครรรภ์ ผู้หญิงบางคนจะเกิดความยากลำบากในการคาดหวังเกี่ยวกับเด็กหลังคลอดได้

4. มีความสามารถในการจัดระบบเศรษฐกิจภายในบ้าน และรู้จักพัฒนา รูปแบบการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัวใหม่ให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นการเตรียมตัวแก้ไขปัญหาการเงินที่อาจจะเกิดขึ้นได้ และให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถปรับตัว ดำรงตนได้เหมาะสมในระยะหลังคลอด ในขณะที่เดียวกันหญิงมีครรภ์ก็ควรที่จะมีการเตรียมเสื้อผ้า สิ่งของ เครื่องใช้สำหรับมารดาและทารก เพื่อความสะดวกเมื่อมารดาคลอดและหลังคลอด

5. เตรียมตัวในเรื่องการเลี้ยงดูและสนใจเรื่องพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้เพราะในระยะแรกหลังคลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะ 4 เดือนแรกหลังเด็กเกิด มารดาจัดได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากที่สุด ในการที่จะเป็นผู้พัฒนาความมั่นคงทางอารมณ์ต่อเด็ก ปฏิกริยาของมารดาต่อทารกในช่วงนี้จะมีผลต่อทารกทั้งทางค่านร่างกาย จิตใจของเด็ก หญิงมีครรภ์จึงควรที่จะเรียนรู้ในเรื่องสำคัญต่าง ๆ ในการดูแลเด็ก เช่น เรื่องการเลี้ยงดู การอาบน้ำ การให้นม ความสามารถในการสนองตอบทางอารมณ์ และพัฒนาการของเด็กอย่างคร่าว ๆ เพื่อที่จะเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับบุตรที่จะเกิดมา

ในระยะหลังคลอด ผู้เป็นมารดาจะมีหน้าที่

1. รับผิดชอบ ดูแล เลี้ยงดู และให้นมบุตร
2. สามารถสนองตอบตามความต้องการ หรือสามารถให้ความพึงพอใจแก่เด็กได้ทั้งทางค่านร่างกาย และจิตใจ

3. แสดงออกถึงความรักและความผูกพันต่อบุตรอย่างบริสุทธิ์ ทำให้เด็กรักใคร่ ไว้วางใจ
4. ให้การปกป้องคุ้มครองและป้องกันอันตรายต่อบุตร
5. รับรู้และยอมรับต่อความจำกัดของตัวเด็ก
6. มีความรู้เรื่องพัฒนาการของเด็กอย่างคร่าว ๆ และสามารถส่งเสริมพัฒนาการได้ตามความเหมาะสม
7. ให้การอบรมสั่งสอนเด็กให้สามารถปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมและดำรงตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

บทบาทของการเป็นมารดาจึงเป็นบทบาทเฉพาะทางเพศของสตรีที่จะเกี่ยวข้องกับระหว่างการจัดครรภ์ การคลอดบุตร การเลี้ยงดู โดยมีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับการดูแลบุตรและครอบครัว มารดาจะมีความสำคัญต่อบุตรทั้งในระยะก่อนคลอดและหลังคลอด ในระยะก่อนคลอดนั้น สุขภาพ พฤติกรรม การคาดหวังของมารดาจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทารกในครรภ์ ความผิดปกติแม้เพียงเล็กน้อยที่เกิดขึ้นแก่สุขภาพของหญิงมีครรภ์ ผลนั้นก็จะกระทบไปยังบุตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ที่จะเป็นมารดาที่ดีจึงควรที่จะปฏิบัติตนให้ถูกต้อง และมีการเตรียมตัวที่ดีตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ โดยที่หญิงมีครรภ์ควรที่จะระวังรักษาสุขภาพของตน ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของตนเองและบุตรในครรภ์ ในขณะที่เด็กกับหญิงมีครรภ์ก็ควรที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เพื่อให้บุคคลในครอบครัวยอมรับสมาชิกใหม่ มีการจัดระบบเศรษฐกิจภายในบ้าน และเตรียมตัวในเรื่องการเลี้ยงดู ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับเด็กที่จะคลอดออกมา ส่วนในระยะหลังคลอดนั้นมารดาก็จะทำหน้าที่ปกป้องและเลี้ยงดูบุตร ซึ่งหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมตามวัยของบุตร

ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้บทบาทการเป็นมารดา

ระยะตั้งครรภ์กล่าวได้ว่าเป็นระยะที่ผู้หญิงมีความรู้สึกไวต่อการรับรู้บทบาทการเป็นมารดา ทั้งนี้เพราะในระยะนี้ผู้หญิงจะได้รับแรงกระตุ้นจากทารกในครรภ์ ครันเลย์ (Cranley 1981: 281) กล่าวว่า การสัมผัสระหว่างมารดากับ

ทารกในครรภ์ที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและจิตใจจะเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่จะ
 ทำให้ผู้หญิงเกิดความรู้สึกของการสัมผัส และแปลความหมายของการสัมผัสออกมา
 เป็นการรับรู้ ทำให้ผู้หญิงนั้นเกิดความรู้สึกนึกคิด วาคาภาพจน์ และยอมรับความ
 จริงว่าเธอกำลังตั้งครรภ์และจะเป็นมารดาในไม่ช้า ผู้หญิงบางคนเมื่อทราบว่า
 เธอตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์จะเกิดความรู้สึกหลายอย่างปะปนกันไป บางคนไม่
 สามารถจะปรับตัวได้ มีปฏิกิริยาต่อต้าน ไม่ยอมรับ ไม่รับรู้ ไม่คาดหวัง ไม่ยอม
 ที่จะเข้าใจต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา บทบาทในการเป็นมารดานั้นถึงแม้จะเป็นสิ่ง
 ที่มีอยู่ในสัญชาตญาณของผู้หญิงก็ตาม เมอร์เซอร์ (Mercer 1981: 73-77)
 กล่าวว่า ถึงแม้จะมีผู้หญิงจำนวนมากประสบผลสำเร็จในการแสดงตนตามบทบาท
 มารดา แต่ก็ยังมีผู้หญิงอีกจำนวนมิใช่น้อยที่ไม่สามารถแสดงตนตามบทบาทได้ ทั้งนี้
 เนื่องจากมีสาเหตุหลายประการที่ขัดขวางมิให้มารดาปรับตัวได้อย่าง
 เหมาะสม

เกี่ยวกับเรื่องการรับรู้นั้น นักจิตวิทยาบอกว่า การรับรู้เป็นการแปล
 ความหรือตีความจากอาการสัมผัสที่ได้รับออกมาเป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่งที่มีความหมาย
 โดยจะต้องมีอวัยวะรับสัมผัสทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์สำคัญในการรับสัมผัสส่งไปเป็น
 ประสมการณ์ทางสมอง ทำให้สมองแปลความหมายแห่งอาการสัมผัสออกได้โดย
 อาศัยความรู้เดิม ความตั้งใจ ความสนใจที่จะรับรู้และขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าที่จะรับรู้ด้วย
 (จำเนียร ชวงโชติ 2525 : 5-6) ทามปกติคนเราจะเกิดการรับรู้โดยไม
 ต้องสัมผัสกับสิ่งเร้าทั้งหมด การสัมผัสเพียงบางส่วนคนเราก็จะเกิดการรับรู้ขึ้นได้
 การใช้อวัยวะรับสัมผัสมาก การรับรู้ต่อสิ่งนั้นย่อมมากขึ้นด้วย ในวัยต้น ๆ ของ
 ชีวิตการรับรู้ของคนเราจะกระจัดกระจายไม่แน่นอน ต่อเมื่อเจริญขึ้นมาประสาธ
 สัมผัสสมบูรณ์ ประสมการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น การรับรู้จึงพัฒนาขึ้นตามระดับและวุฒิ
 ภาวะ คนยิ่งจัดเจนในการดำรงชีวิตย่อมจะสามารถแปลอาการสัมผัสต่าง ๆ ได้
 มากและใกล้เคียงกับความเป็นจริง ปกติการรับรู้นั้นจะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการ
 เรียนรู้และจะต้องเกิดความคุ้นกันไป กล่าวคือ อาจจะมีการรับรู้เกิดขึ้นก่อนแล้ว
 ต้องมีการเรียนรู้ หรือเพราะมีการเรียนรู้แล้วจึงทำให้เกิดการรับรู้ได้งาย เร็ว
 และถูกต้อง โดยทั่วไปคนเราจะสนใจรับรู้เฉพาะในสิ่งที่ตนเองเลือกเฟ้นหรือ

เลือกสรรสิ่งเร้าที่ตรงกับความต้องการและความสนใจของตน จำเนียร ชวงโชติ (2525:177) ได้ให้เหตุผลว่า การที่คนเรารับรู้เรื่องราว เหตุการณ์ภาวะแวดล้อมต่างๆ แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ประการแรกได้แก่ แฟคเตอร์ภายใน อันได้แก่ คุณสมบัติของผู้รับรู้ เช่น ความต้องการ แรงขับ คุณค่า ความสนใจ และประสบการณ์เดิม อีกประการหนึ่งก็คือบทบาท แฟคเตอร์จากสังคมภายนอก ซึ่งได้แก่ ความยึดถือ ความเชื่อถือ กายอกเลา คำแนะนำ คำสอนที่ได้รับต่อ ๆ กันมา เป็นต้น

พฤติกรรมการณ์เป็นมารดา นั้น กล่าวได้ว่า เป็นพฤติกรรมของการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมารดาต่อเด็ก ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมารดาต่อทารกนั้นจะเริ่มตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ การตื่นของเด็กในครรภ์จะเป็นการกระตุ้นให้หญิงมีครรภ์เกิดความรู้สึกว่ามีสิ่งใหม่เกิดขึ้น ผู้หญิงก็จะมีจินตนาการเกี่ยวกับบทบาทการเป็นมารดาและการคาดหวังต่อเด็ก ผู้หญิงบางคนเมื่อถึงครรภ์หญิงนั้นไม่สามารถจะรับรู้บทบาทและมองภาพพจน์ตนเองในฐานะเป็นมารดาได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีเหตุผลหลายประการ คือ (Jensen 1977: 138, Kenner 1960: 192, Moore 1978: 200-201)

1. ความเชื่อและทัศนคติที่มารดาเคยพบเห็นมาในชีวิต
2. ความพร้อมทางความรู้และสุขภาพ
3. ประสบการณ์การตั้งครรภ์ที่ผ่านมา
4. อิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม
5. ความพร้อมทางความรู้และสุขภาพ
6. การได้รับคำแนะนำเตรียมตัวตั้งแต่ในขณะก่อนคลอด
7. ความรู้สึกเกี่ยวกับการเป็นเพศหญิงหรือชาย

1. ความเชื่อและทัศนคติที่มารดาเคยพบเห็นมาในชีวิต

ความเชื่อและทัศนคติของมารดาที่เคยได้รับประสบการณ์ทางด้าน การเลี้ยงดูมาตั้งแต่ในวัยเด็ก จะมีความสำคัญมากในการที่ความหรือแม่มีความหมายของอาการสัมผัส จากทฤษฎีและรายงานการวิจัยหลายฉบับก็กล่าวว่า ความ

กคคันที่มนุษย์และสัตว์ได้รับจากในวัยเริ่มต้นของชีวิตจะมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กเมื่อโต (Shereshefsky and Yarrow 1973: 35) ดังนั้นเด็กจึงพัฒนาความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการเป็นผู้ปกครองจากประสบการณ์ที่ตนเองเคยพบเห็นมา ในกรณีที่ผู้ปกครองเลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีการดูคา กระทำทารุณต่อเด็ก เด็กจะมองภาพจนของครอบครัวไปในทางลบ ส่วนผู้ปกครองที่เลี้ยงดูเด็กทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นที่ต้องการของทุกคนในครอบครัว เด็กก็มีความสุข มีภาพพจน์มองเห็นครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่ง ซึ่งทัศนคติเหล่านี้จะติดไปจนกระทั่งเด็กโต (Kenner 1960: 192) เมื่อหญิงตั้งครรภ์ในระยะต้นของการตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์จะรู้สึกค่อนข้างสับสนต่อเรื่องการตั้งครรภ์และการเปลี่ยนวิถีชีวิต ทัศนคติ และเรื่องราวต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเธอกับมารดาที่หญิงนั้นเคยประสบมา จะมีอิทธิพลต่อความนึกคิดของหญิงมีครรภ์ เกี่ยวกับเรื่องการตั้งครรภ์ การเปลี่ยนวิถีชีวิต และการปรับตัวความบีบคั้นมารดา ถ้าหญิงมีครรภ์มีความรู้สึกที่ติดต่อการตั้งครรภ์ ความคิดเห็นของเธอจะเป็นไปในทางบวกหญิงมีครรภ์ก็จะมีความรักและเกรี้ยวกราดความรักไว้สำหรับบุตรที่จะเกิดมา ส่วนหญิงมีครรภ์ที่มีประสบการณ์ทางลบ จะมีความรู้สึกนั้นต่อเด็กจะมีน้อย ผลก็คือทำให้คิดความยากลำบากในการสัมผัสเด็ก และการนึกถึงบัพการเป็นมารดา

2. ความพร้อมทางคานเศรษฐกิจ

ความพร้อมทางคานเศรษฐกิจ สังคม ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลกระทบต่ออารมณ์ของหญิงมีครรภ์ ทำให้หญิงนั้นยอมรับหรือไม่ยอมรับบุตรได้ หญิงมีครรภ์ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีผลต่ออารมณ์ในคานดีตอบบุตร ส่วนหญิงมีครรภ์ที่มีปัญหาทางคานเศรษฐกิจ รายได้ของครอบครัวไม่เพียงพอต่อรายจ่าย หรืออาจจางที่ใครรับไม่สม่ำเสมอ มีปัญหาทองอยู่คนเดียว ถูกสามีทอดทิ้ง ไม่สามารถที่จะหารายได้มาเลี้ยงตัวเองได้เพียงพอ หญิงมีครรภ์จะมีความกังวลต่อค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับตัวเธอและเด็กในครรภ์ ทำให้เกิดความเครียดและเกิดความรู้สึกไม่แน่ใจว่าตัวเธอต้องการเด็กหรือไม่ การรับรู้ตอบทบาทจึงเป็นไปได้ยาก (Jensen 1977:

138-144) การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมที่ทำให้ผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้าน ในสังคมที่ใหญ่ ฐานะและบทบาทของการเป็นมารดาจึงขึ้นอยู่กับงานและการศึกษา มารดาจะไม่มีเวลาแบ่งให้เด็กและบ้าน จึงมักพบเสมอว่ามารดาเหล่านี้มีความ คับข้องใจมาก แดงเคสเตอร์ (Lancaster 1975: 1322-1333)

ให้ความเห็นว่า เหตุผลที่ทำให้ผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้านก็เพื่อหารายได้มาเลี้ยง ครอบครัวยุติ ผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จของงานที่ทำ หารายได้เลี้ยงตัวเองจะทำให้มี ความเชื่อมั่น ในตัวเอง และมีมนุษยสัมพันธ์ ถึงแม้ว่าจะมีเวลาให้เด็กน้อย สิ่งที่จะก่อให้เกิดผลดีแก่เด็กก็คือทัศนคติของผู้ปกครองงานที่ทำ ทัศนคติของการ เลี้ยงดูเด็ก และลักษณะของการเลี้ยงดู ที่จะให้ความรักแก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ มีความรับผิดชอบต่อเด็ก เด็กจะมีความอบอุ่นและมั่นคงดีกว่ามารดาที่มีเวลาให้ เด็กมากแต่ขาดความรัก

3. ประสบการณ์ในการตั้งครรภ์ที่ผ่านมา

กลอสส์ (Klause 1976: 42-46) ได้ให้ข้อสนับสนุนไว้อีก คว้า การรับรู้ต่อบทบาทการเป็นมารดา นั้นจะยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์การตั้งครรภ์ ในท้องก่อน ๆ อีกด้วย ความกดดันจากประสบการณ์ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะทางค่าน ิกร่างกายหรือจิตใจ เช่น แท้ง สูญเสียเด็ก ความต้องการเพศเด็ก จำนวนบุตร ภาวะแทรกซ้อนจากการคลอดต่าง ๆ ภาวะครรภ์เป็นพิษ คลอดยาก การคลอด ก่อนกำหนด มารดาเป็นเบาหวาน รกคลอดตัวก่อนคลอด ครรภ์แฝด อาการ คลื่นไส้ อาเจียนมากผิดปกติ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลทำให้หญิงมีครรภ์เกิดความ รู้สึกกลัว กังวล ตอภาพพจน์ เกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ ไม่มั่นคง ไม่กล้าคาดหวังต่อ ทารกในครรภ์ ขาดความเชื่อมั่นตนเองต่อบทบาทมารดา หญิงมีครรภ์เกิดความ กลัวว่าบุตรจะตาย ฉะนั้นหญิงมีครรภ์จะไม่สนใจต่อทารกในครรภ์ แต่จะมุ่งความ สนใจไปที่สุขภาพร่างกายมากกว่า จึงทำให้การรับรู้ต่อบทบาทมารดาเป็นไปได้ ยาก และเกี่ยวกับจำนวนครั้งของการตั้งครรภ์ พบว่าหญิงครรภ์หลังจะมองภาพ พจน์ในฐานะมารดาได้ดีกว่าหญิงครรภ์แรก

4. อิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมรอบตัวหญิงมีครรภ์ เช่น สังคม ครอบครัว ก็มีอิทธิพลต่อการรับรู้บทบาทการเป็นมารดาของหญิงมีครรภ์ ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปคนเรามักจะรับรู้และสร้างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนตามความคิดเห็นของคนอื่นที่มีต่อตน ฉะนั้นอิทธิพลของคนอื่นรอบตัวหญิงมีครรภ์ อันได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง เพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสามีจะเป็นแรงผลักดันทางค่านิยมของหญิงมีครรภ์ ทำให้สามารถปรับตัวตามบทบาทได้ แชนนอน-บาร์บิทซ์ (Shannon-Babitz 1979: 378-382) กล่าวว่า ความสัมพันธ์อันดีของสามีที่มีต่อภรรยาตั้งแต่ตั้งครรภ์จะทำให้ภรรยาเกิดความมั่นใจ มีความมั่นคงทางอารมณ์ มั่นคงต่อชีวิตแต่งงาน หญิงมีครรภ์ก็จะตั้งครรภ์อย่างมีความสุข มีความคาดหวังและเตรียมพร้อมต่อบุตรที่จะเกิดมา ในกรณีที่หญิงแต่งงานเมื่ออายุน้อย ท้องก่อนแต่งงาน สังคมและครอบครัวไม่ยอมรับ หญิงมีครรภ์ก็จะเกิดความกังวลละอายไม่แน่ใจ ไม่นับใจต่อตนเอง การมองภาพพจน์เกี่ยวกับเด็กก็จะเป็นไปอย่างยากลำบาก ทำให้ไม่สามารถพัฒนาบทบาทการเป็นมารดาและสนองต่อความต้องการของเด็กได้ เจนเสน (Jensen 1977 : 138-144) กล่าวว่า หญิงมีครรภ์ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย คู่สมรสจะได้รับคำแนะนำจากญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ในเรื่องการเลี้ยงดู หรือเป็นแบบอย่างให้เห็น ส่วนหญิงมีครรภ์ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยว จะหาเห็นจากญาติพี่น้อง เมื่อภรรยาตั้งครรภ์จึงมักประสบภาวะวิกฤตการณ์ตามลำพัง ความมั่นคงของครอบครัวเดี่ยวจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา ถ้าสามีไม่สนใจภรรยาตั้งแต่ในขณะตั้งครรภ์ ก็จะมีผลทางค่านิยมของหญิงมีครรภ์เป็นอย่างมาก หญิงมีครรภ์จะเกิดความเครียด และการรับรู้บทบาทเป็นไปได้ยาก ในขณะที่หญิงมีครรภ์ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย สมาชิกในครอบครัวจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน จึงก่อให้เกิดความอบอุ่นทางใจมากกว่า

5. ความพร้อมทางจิตภาวะ

ในการแสดงบทบาทการเป็นบิดา-มารดานั้น กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าการแต่งงาน จำเป็นจะต้องอาศัยความพร้อมจิตภาวะของทั้งสองฝ่าย

ทั้งนี้เพราะการมีบุตรจะทำให้คุณแม่รวมทั้งคุณาเวเข้าสู่อุบัติโลกของความเป็นผู้ใหญ่ มีความสามารถที่จะปรับตัวเองให้สามารถทำงาน และมีความรับผิดชอบเกี่ยวกับบุตรที่เกิดมาได้ (Briggs 1979: 69) หญิงมีครรภ์ที่มีอายุน้อยมักจะไม่พร้อมเกี่ยวกับวุฒิภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทางด้านร่างกายพบว่าหญิงมีครรภ์ที่มีอายุน้อยจะมีภาวะแทรกซ้อนมากมายจากการตั้งครรภ์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากร่างกายเจริญเติบโตไม่เต็มที่ กระดูกเชิงกรานขยายไม่ได้สัดส่วนพอที่จะเป็นช่องทางคลอดของมดลูกได้ ส่วนทางด้านจิตใจ วัยรุ่นเป็นวัยที่เพิ่งพ้นจากความเป็นเด็กเข้าสู่วัยของผู้ใหญ่ตอนต้น วัยรุ่นจะรู้สึกสับสนเกี่ยวกับภาพพจน์ของตน และคนในวัยนี้จิตใจยังไม่พร้อมที่จะรับสภาพของการเป็นแม่ การตั้งครรภ์จะทำให้วัยรุ่นรู้สึกว่าคนสูญเสียอติสภาพ รูปร่างไม่สวยงามดังแต่ก่อน ยิ่งถ้าหญิงมีครรภ์นั้นไม่มีการเตรียมตัวเกี่ยวกับเรื่องการตั้งครรภ์มาก่อน ความรู้สึกเมื่อจะแสดงออกอย่างชัดเจนในระยะตอนกลางของการตั้งครรภ์ การคืนของเด็กจะเป็นเรื่องก่อให้เกิดความรำคาญมากกว่ายินดี หญิงมีครรภ์วัยรุ่นจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับเด็กในครรภ์เป็นครั้งคราว แต่จะปฏิเสธการให้นมบุตรด้วยนมตนเอง นอกจากนี้หญิงวัยรุ่นจะไม่สนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์ บางคนมีนิสัยการกินไม่ดี รับประทานอาหารไม่ตรงเวลา อาหารบางมื้อรับประทานเกินความต้องการ บางครั้งมีเครื่องดื่มประเภทอัลกอฮอล์ร่วมด้วย ในบางขณะหญิงวัยรุ่นจะรู้สึกโกรธต่อตัวเอง สามี และมารดาของตัวเอง หญิงมีครรภ์วัยรุ่นจะรู้สึกสับสนว่าตัวเองต้องการการตั้งครรภ์จริงหรือไม่ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาความรู้สึกต่อเด็กได้อย่างอิสระ และยอมรับการเป็นมารดาและภรรยาที่ดีได้ ดังเช่นจากการศึกษาของ บาส (Brust 1976 : 19-24) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ได้รายงานผลการวิจัยไว้ว่า มารดาวัยรุ่นมีความเสี่ยงสูงในหลายด้าน สำหรับความเสี่ยงทางด้านแม่เกิดจากโลหิตจาง พิษแห่งครรภ์ คลอดก่อนกำหนด คลอดยาก ต้องผ่าตัดจากการที่เชิงกรานไม่ได้สัดส่วนกับตัวเด็ก และภาวะติดเชื้ ส่วนทางด้านลูก คือทารกน้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติ อัตราการตายสูง เด็กมีปัญญาอ่อน ทั้งนี้เนื่องจากมารดาวัยรุ่นมีการปฏิบัติตัวไม่ดีมาตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ และขาดการเตรียมตัวเพื่อการคลอด ส่วนในหญิงมีครรภ์ที่มีอายุมาก เกือบจะสิ้นสุดอัตราการมีเด็ก การ

ตั้งครรภ์และการมีเด็กจะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ของหญิงมีครรภ์ มีผลกระทบต่อการงานอาชีพที่มั่นคง และ นอกจากนี้การตั้งครรภ์ในแม่ที่มีอายุมากมีโอกาที่จะเกิดภาวะแทรกซ้อนขึ้นได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากหญิงมีครรภ์ที่มีอายุเกิน 35 ปี มักจะมีความผิดปกติของระดับฮอร์โมนเพศ ทำให้มีไข้มากกว่า 1 ใบ ที่จะตกลงมา โอกาสที่จะเกิดการตั้งครรภ์มากกว่า 1 จึงเพิ่มขึ้น และไข่ที่ตกมานั้นมีความผิดปกติของ chromosome รวมมาด้วย ทำให้เด็กที่เกิดมามีโอกาสจะเกิดโรค Down's Syndrome ได้ หญิงมีครรภ์ที่มีอายุมากจึงมักจะมีอาการกังวลมากกว่าหญิงที่มีอายุอยู่ในวัยเหมาะสมที่จะมีบุตร (Moore 1978: 295-296)

6. การได้รับคำสอน คำแนะนำ เตรียมตัวตั้งแต่ในขณะก่อนคลอด

เจนเซน (Jensen 1977: 295-296) กล่าวว่า ถึงแม้ผู้หญิงจะมีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ แต่ก็มีใ้หมายความว่าผู้หญิงนั้นจะพร้อมตอบบทบาทการเป็นมารดา ถ้าหญิงนั้นขาดการได้รับคำสอน คำแนะนำ และการเตรียมตัวที่ถูกต้องมาตั้งแต่ในระยะก่อนคลอด หญิงมีครรภ์ก็จะเกิดความกลัวและมีผลทำให้ปฏิเสธเด็กได้ ซึ่งความรู้สึกลัวของหญิงมีครรภ์นี้ บางครั้งก็เป็นความกลัวที่เกิดขึ้นโดยหญิงนั้นอธิบายไม่ได้ หญิงมีครรภ์จะรู้สึกกลัวต่อการคลอด กลัวความเจ็บปวด กลัวอันตรายจากการคลอด กลัวบุตรพิการ กลัวเด็กตายคลอด ฯ การที่หญิงมีครรภ์มีโอกาสเรียนรู้และได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ทำให้หญิงมีครรภ์เปลี่ยนทัศนคติและแสดงตนตามบทบาทได้ และจากการศึกษาของคลาร์ก (Clark 1975: 413-429) ที่ได้ทำการศึกษาในสตรีตั้งครรภ์และภายหลังคลอด พบว่าสตรีที่ได้รับคำบอกเล่าจากมารดา ครอบครั้ว หรือเพื่อน ๆ เกี่ยวกับอันตรายและความเจ็บปวดจากการคลอด จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการคลอด ซึ่งผลนี้จะตรงข้ามกับผู้ที่ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการคลอดมาอย่างดี จากรายงานเรื่องเดียวกัน สรุปได้ว่า การให้คำแนะนำและฝึกในระยะเวลาก่อนคลอดจะมีผลต่อประสบการณ์ในการคลอด เช่น สามารถลดปริมาณการให้ยานอนหลับ หลีกเลี่ยงการผ่าตัด และช่วยให้อาการของทารกในระยะแรกคลอดดีขึ้น

7. ความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงและชาย

มอร์ (Moore 1978: 202) กล่าวว่า ในผู้หญิงที่ไม่แน่ใจเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงเพียงพอ จะยอมรับบทบาทการเป็นมารดาได้ยาก และในทำนองเดียวกันผู้ชายที่ไม่แน่ใจในความเป็นชายของตนเอง ก็จะพัฒนาบทบาทของการเป็นพ่อได้ยาก ซึ่งจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของฮอว์โมนเพศด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมกรรมกรสัมพันธ์ของมารดาต่อบุตรนั้นจะเริ่มตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์จะเกิดความนึกฝัน คาดหวังต่อบุตร ซึ่งความรู้สึกนี้จะเกิดขึ้นทุกครั้งที่ได้กลิ่น ปฏิกริยาการตอบสนองของมารดาต่อทารกตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์นับได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญในการสร้างความผูกพัน ซึ่งขบวนการสร้างความผูกพันนี้จะเกิดขึ้นต่อเนื่องถึงระยะหลังคลอด ผู้หญิงเมื่อตั้งครรภ์การมีบุตรจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกาย จิตใจ หญิงมีครรภ์บางคนไม่สามารถพัฒนาความรู้สึกผูกพันต่อบุตรได้ตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก ทั้งนี้เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ เช่น ประสบการณ์ความขมขื่นในอดีต ความเชื่อมั่นในตนเองต่ำ ความรู้สึกผิด ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ภาวะแทรกซ้อนจากการตั้งครรภ์ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมรอบตัว หญิงมีครรภ์ขาดความพร้อมทางด้านวุฒิภาวะ ขาดการได้รับความช่วยเหลือ และรวมทั้งอิทธิพลของฮอว์โมนเพศอีกด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดความเครียดแก่ตัวของหญิงมีครรภ์ การรับรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์ และคาดหวังต่อทารกในครรภ์จึงเป็นไปได้ยาก

บทบาทการเป็นมารดาจึงกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากที่สุด บทบาทหนึ่งในสังคม ทั้งนี้เพราะมารดาจะเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงต่อเด็กและครอบครัว การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของบทบาทมารดาจะส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สันนิษฐานของการเป็นแม่นั้นกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในสัตว์เพศเมียที่มิใช่เพียงแต่มีในมนุษย์เท่านั้น ความผูกพันของแม่ออกุในสัตว์จะเป็นการผูกพันในช่วงสั้น ๆ ขณะลูกยังเล็ก แต่ความผูกพันระหว่างมารดาต่อบุตรในมนุษย์นั้นจะต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานโดยไม่มีเงื่อนไข และพฤติกรรมกรรมกรเป็นมารดาในมนุษย์ก็จะเป็นขบวนการของความรักความผูกพันที่ต่อเนื่อง เป็นระยะเวลายาว ตั้งแต่ในระยะก่อนคลอด ขณะคลอด และหลังคลอด ระยะตั้งครรภ์

ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญช่วงหนึ่งในชีวิตของผู้หญิง ผู้หญิงจะต้องเปลี่ยนฐานะจากผู้หญิงธรรมดากลายเป็นหญิงมีครรภ์ และเริ่มมีงานพัฒนาการของมารดาเกิดขึ้น ในระยะแรกหญิงมีครรภ์บางคนจะรู้สึกค่อนข้างสับสน การได้รับแรงกระตุ้นจากทารกในครรภ์ การดิ้นของเด็ก จะทำให้หญิงมีครรภ์เกิดความมั่นใจต่อสิ่งสัมผัสยิ่งขึ้น หญิงมีครรภ์ก็จะแปลความหมายของอาการสัมผัสออกมาเป็นการรับรู้ ผู้หญิงก็จะรับรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ มีผลทำให้หญิงมีครรภ์สนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับภาพพจน์ของตนเองและการเป็นมารดา มีการกระทำต่าง ๆ เพื่อที่จะให้ตนเองและบุตรในครรภ์ปลอดภัย หญิงมีครรภ์จะพัฒนาความรู้สึกผูกพันกับบุตรยิ่งขึ้นสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเด็ก ทั้งนี้เพื่อจะเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับเด็กที่จะคลอดออกมา ผู้หญิงส่วนใหญ่เมื่อตั้งครรภ์ หญิงมีครรภ์จะสามารถปฏิบัติตนตามบทบาท และคาดหวังถึงบทบาทมารดาได้ แต่มีหญิงมีครรภ์บางคนไม่สามารถที่จะรับรู้บทบาทได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เนื่องมาจากมีเหตุผลหลายประการ เช่น ทางด้านทัศนคติส่วนตัวของหญิงมีครรภ์เอง ความมีวุฒิภาวะ อิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลทำให้หญิงมีครรภ์เกิดความเครียดต่อตนเอง ไม่สามารถพัฒนาความรู้สึกต่อเด็กได้อย่างอิสระได้ ทำให้ไม่สามารถที่จะรับรู้บทบาทได้อย่างเหมาะสม หญิงมีครรภ์ก็จะเกิดความล้มเหลวต่อบทบาทซึ่งจะมีผลทำให้เกิดความยุ่งยากต่องานพัฒนาการหลังที่ตามมาได้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย